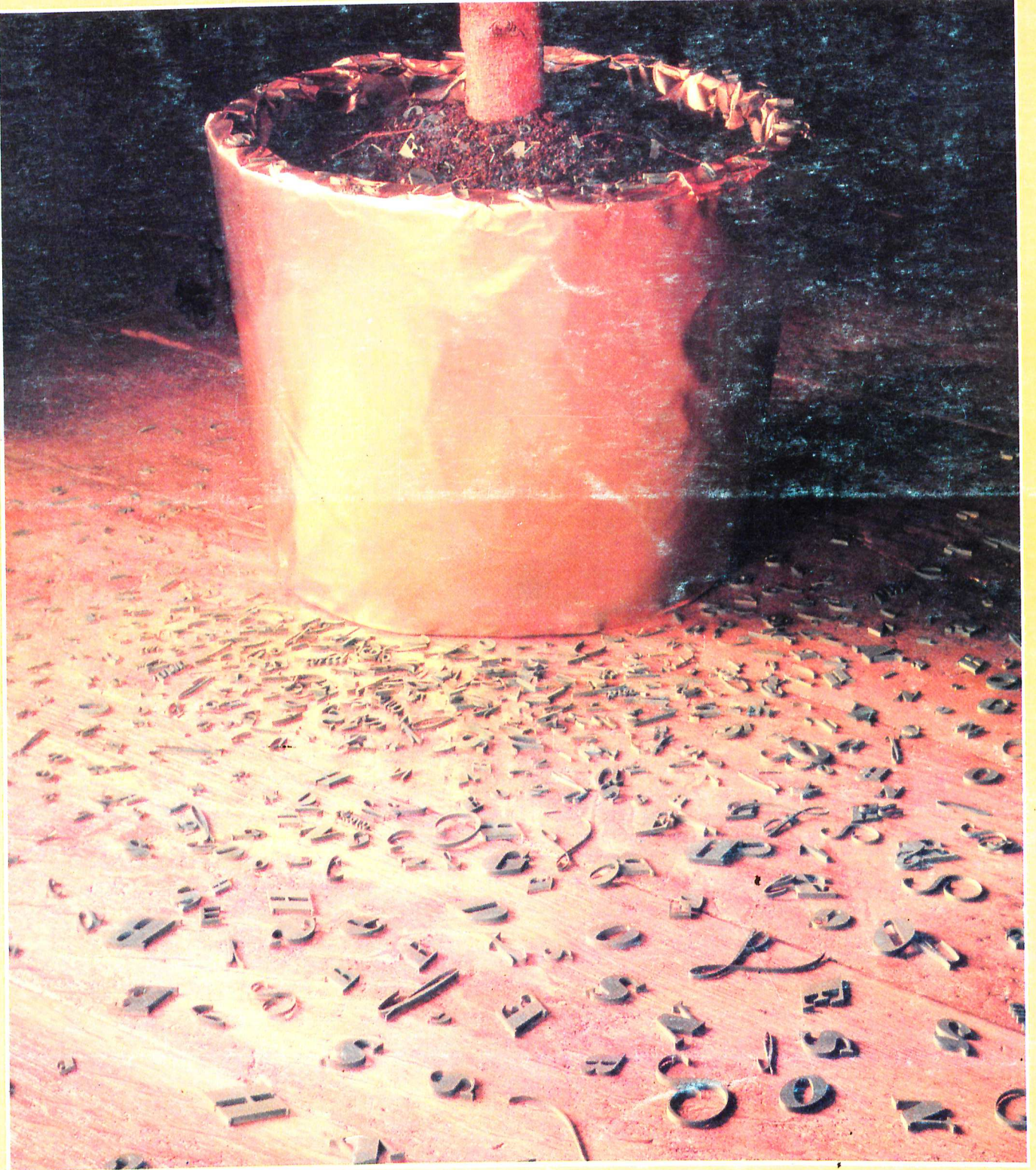
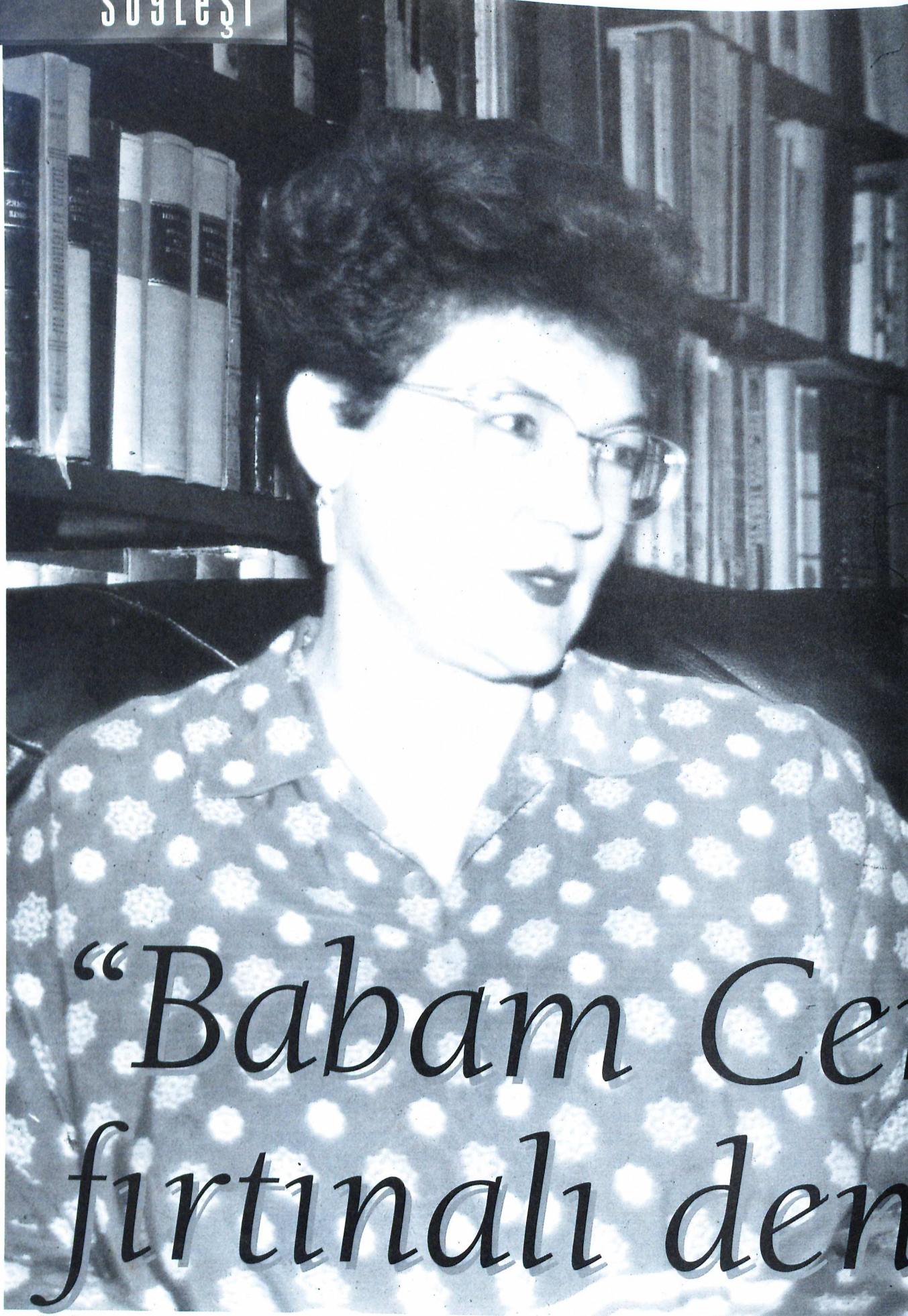

KÜLTÜR DÜNYASI

AYLIK KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ YIL: 1 SAYI: 2 HAZİRAN 1997 FİYATI: 250.000 TL

Kendini 'ârafta bir yalnız' olarak tanımlayan Cemil Meriç, sadece Türkçeyi en mükemmel haliyle kullanan bir üslup ustası, sosyolog, kitap aşığı, bir hoca ve bir münevver değil, görmeyen gözleriyle bir nesle aydınlığı tarif eden fikir namusuna sahip bir düşündürdü. Ömrünü okumaya, düşünmeye ve düşündüklerini yazmaya adayan ama çocuklarının ihtiyatla yaklaşma gereği duyduğu Cemil Meriç, buna rağmen sağ ve solun birbirine düştüğü bir dönemde farklı ideolojilere inanan bilgiye susamış gençleri hür tefekkürün uçsuz bucaksız ummanıya tanıştırdı. Bu pırlıtlı zekânın hayat çizgisinin en yakın şahidi olan kızı, öğrencisi, gözü, kulağı ve yazı arkadaşı Prof. Dr. Ümit Meriç Yazan'la Cemil Meriç'i konuştuk...

Çocukluğunuzdan itibaren babanızın hem öğrencisi, hem asistanı olarak O'nun fikrî serüveninde çok önemli görevler üstlendiniz. Bu süreç içinde baba-kız ilişkiniz mi ağır basıyordu, hoca-talebe ilişkisi mi?

- Bu soruya kesin bir cevap vermek çok zor. Havada oksijen ve hidrojen oranını tesbit edebiliyoruz ama 24 saatin 24'ünü de birarada geçiren iki insanın ilişkisinde böyle bir ayırım yapmak çok zor. Zamana bağlı olarak bu orantı değişti aslında. Ben küçükken elbette ki baba-kız ilişkisi baskın vaziyettedir. Bahçede oyun oynardık mesela, babamla beraber. Bize çeşitli çocuk oyunlarını oynatırdı, öğretirdi. Bizimle beraber, gözleri görmediği halde oynardı. Ve çocukluğumda öğretmenimdi benim. Matematik öğretmenliğimi yaptı, ikmale kaldığım sırada. Lise son sınıfa geçtiğimde Fransızca öğretmenliğimi yaptı. Ancak onunla birlikte çalıştığım için babamın asistanıyım di-

yemem, benim için hoş değil babamın asistanıyım demek. Çünkü çok daha derin, kuvvetli bağlar var aramızda. Biz hem baba-kız ve hem çalışma arkadaşydık. Cemil Meriç'in gözü ve O'na kitapları seslendiren bir yardımcı olmanın ötesinde zaman içinde ilişkimizin boyutları farklılaştı. Küçükken daha çok baba-çocuk ilişkisiydi ilişkimiz, büyüdükçe hoca-talebe ilişkisine dönüştü. Ondan sonra beraberliğimiz yazar-sekreter ilişkisine ve 1970 sonrası da yazı arkadaşlığına dönüştü. Babam gözleri görmediği için çalışırken sekreterinin çok heveskar, sesinin çok berak olmasını isterdi. Yani sesimizde biraz pürüz varsa, biraz homurdanarak okuyorsak, o gün biz onunla çalışmak istemiyoruz demektir. Böyle olunca da çok sinirlenirdi. Her dem emre âmâde, neş'eli ve O'nun istediği şekilde çalışmaya aşık çehre ile çıkmanız gerekirdi karşısına. Ama biz de insanız, çünkü bu öyle bir meslek ki sabahı yok, akşamı yok, Cumartesi-Pazarı yok, beşten sonra mesai bittisi yok, yıllık bir aylık izni yok. Yani ömür boyunca Cemil Meriç'in bir anlamda esirisiniz. Sizi yakalamış, bırakmaz.

Peki bu durumdan şikâyet ettiğiniz zamanlar oldu mu?

- Olmaz olur mu canım? Düşünsenize, 8 yaşından 40 yaşına kadar 32 sene boyunca insan her an Cemil Meriç'in, her türlü arzusuna amade olmaz ki... Ben de insanım. Özellikle genç kızlık yıllarımda, kendisinin dışında bir hayatım olmasını hiç istemedi. Arkadaşlarımla ilişkilerimi en aza indirdim, mesela ağabeyim bir akşam Çamlıca Tepesi'ne arabasıyla götürecekti, izin vermedi. Ben de gitmedim. Dış dünyayı görürsem oranın cazibesi beni çeker ve elinden kaçırım diye be-

Ömrünü okumaya, düşünmeye ve düşündüklerini yazmaya adayan ama çocuklarının ihtiyatla yaklaşma gereği duyduğu Cemil Meriç, sağ ve solun birbirine düştüğü bir dönemde farklı ideolojilere inanan bilgiye susamış gençleri hür tefekkürün uçsuz bucaksız ummanıya tanıştırdı. Bu pırlıtlı zekânın hayat çizgisinin en yakın şahidi olan kızı, öğrencisi, gözü, kulağı ve yazı arkadaşı Prof. Dr. Ümit Meriç Yazan'la Cemil Meriç'i konuştuk...

GÜLCAN TEZCAN
SEÇKİN SEVİM

Babamın beyni sesleri kaydeden bir teyp olsa idi, herhalde kasetlerinin en az yansı benim sesimle dolu olurdu. Binlerce ve binlerce saatlik bir kayıt. Bunun sonucu olarak da bende fizyolojik sorunlar oldu. Yıldız Kenter dahi ses tellerini benim kadar kullanmamıştır.

nim dış ilişkilerimi mümkün olduğu kadar en aza indirmiştir. Ama kendisiyle olan ilişkilerimde de beni hiç dışlamamıştır.

Belli bir yaşa gelip de, evlenmek istediğinizde, babanızın buna karşı çıktığı oldu mu?

-Olmaz mı? Birkaç evlilik fırtınası büyük bir ustalıkla savuşturdu. Hele bir tanesi gerçekten evlenmek niyetinde olduğum bir insandı. Ama onu da bir yolunu bulup safdışı bıraktı. Benim de tereddütlerim vardı; ailemin içine çok gömülmüş bir insandım. Ben de o kozadan çıkmaktan korkuyordum. Sonunda çıkmaktan korkuyordum. Sonunda anladım ki, babamla beraber bir evlilik hayatına girmem mümkün değil. Ben de vazgeçtim, evliliği düşünmekten. Çünkü O'nu hayatımın dışında bırakmak bütünü imkânsızdı.

Babanız Cemil Meriç, yazılarını nasıl yazardı?

-Babam çok çalışkan bir insandı. Sabahleyin kalkar, küçük halterleri vardır, onlarla jimnastiğini yapar. Annem kahvaltı sofrasını hazırlar, gelir kahvaltısını eder, sonra koltuğuna oturur, sigarasını yakar. Annem çayını getirir, biz de yazıhanenin öbür başına otururuz. "Oku evladım" der. Aşağı yukarı her sabah dokuzda, yazıhanenin başında olurduk. İlk fasıl 10.30'a kadardı. O arada radyoda "Arkası Yarın" başlar. Çalışmaya ara verilir yarım saat. Annem kahve pişirir, babam kahvesini içerken "Arkası Yarın"ı dinleriz, ya da çıkar biraz hava alınız. Ondan sonra döner tekrar otururuz, yarım, bire kadar devam eder çalışmamız. Öğle yemeğinden sonra

daha hafif şeyler okuruz, hazım vaktinde... biraz gazete filan. Otuz iki yıllık beraberlikte çalışma saatleri çok farklı olduğundan bu düzenin tamamını kucaklayacak bir cümle söylemem mümkün değil. Babamın hayatının olaylarına bağlı olarak zamanı kullanma bütçemiz değişirdi. Ama genellikle öğleden sonraları üniversiteli sekreter bir ağabey gelirdi. Bazen sabahları da gelirdi. Ben orta okula, liseye gittiğim ve yatılı okuduğum için benim sekreterliğim, o yıllarda özellikle yaz tatilleri için sözkonusuydu.

Bu süreç içinde Cemil Meriç'in okuduğunun en az yarısını okumuşsunuzdur herhalde?

-Babamın beyni sesleri kaydeden bir teyp olsa idi, herhalde kasetlerinin en az yansı benim sesimle dolu olurdu. Binlerce ve binlerce saatlik bir kayıt. Bunun sonucu olarak da bende fizyolojik sorunlar oldu. Şu anda zaten ses tellerimle ilgili bazı problemlerim var. Yıldız Kenter dahi ses tellerini benim kadar kullanmamıştır. Hayatınızda bir kere deneyin, sabahtan akşama kadar belirli aralıklarla sürekli yüksek sesle okuyun. Öyle oldu ki ciğerime giden nefes borum sancımağa başladı. Sürekli okuduğum için ağzımdan nefes almak zorundaydım ve nefes almakta güçlük çekiyordum. Bu yüzden tedavi olmak zorunda kaldım.

Bu şikâyetlerinizi babanıza da yansıtır mıydunuz?

-Ciğerim ağrıyor filan ama "Bu can bu yola feda" demişiz ya, hiçbir zaman hiçbir konuda özel olarak kendimi öne sürdüğümü pek hatırlamıyorum. Arada -az da olsa- bir iki isyânım oldu. Mesela 1971'de ağabeyim Fransa'ya götürmek istedi, babam izin vermedi. Bunu hiç anlamadım. "Afedersiniz babacığım, ben Fransa'ya gitmek istiyorum ve gideceğim" dedim. Büyük çıkışlarımdan bir tanesidir bu. Ve hakikaten ağabeyimle beraber bir aylığına Fransa'ya gittim. Öyle kesin bir tavır koymuşum ki, babam dondu kaldı.

Bir fikir adamının bu kadar yakınında olan annenizin, O'na olan hayranlığınızı "Babam Cemil Meriç" adlı kitabınızda dile getiriyorsunuz. Bu onların ilişkilerine nasıl yansıtıyordu?

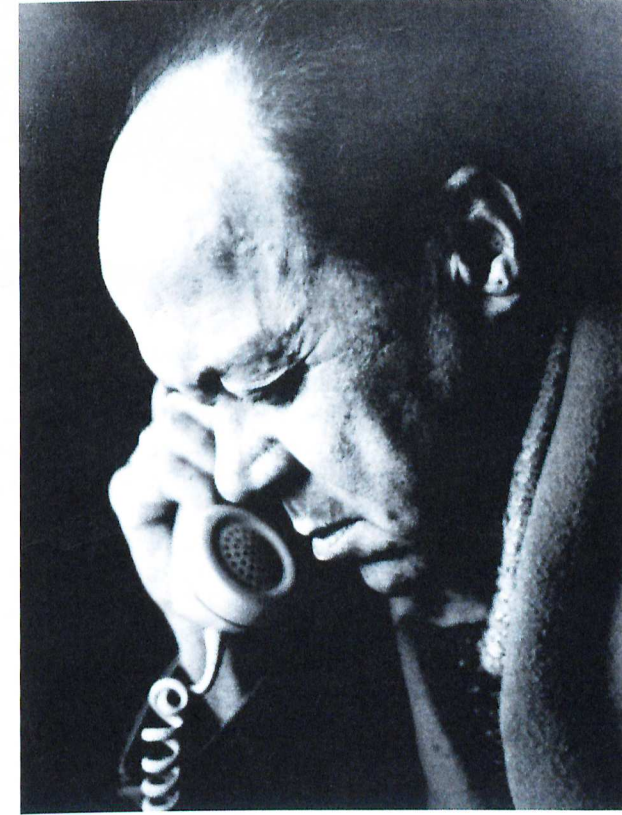
-Benim zaman zaman isyan etme me rağmen, annem babama taabbüdü bir şeref telakki ediyordu. Annem için kendisi yoktu, babam vardı. Babam için hayatı nasıl en iyi çalışabili-

lir hale getirmek mümkün, babam nasıl oturup 'Oku bakalım evladım' kıvamına getirilir, bütün bu şartları annem hazırlardı. Annem gerçekten babam için yaşayan bir kadındı. Ben hiçbir kadının hiçbir erkeğe bu kadar kendisini silerek aşık olduğunu görmedim. Anneminki kendisini yok ederek sevmekti. Babam 1955'te gözlerini kaybetti, 1965'e kadar hep göreceği ümidiyle yaşadı. 1965'te bir Yahudi göz doktoru olan Fredman'a gittiler, o da 'Siz kör olmaya mahkûmsunuz Cemil Bey' dedi. Doktor-dan eve geldiğimizde annem babamın halini 'Cemil, bir çuval kemik gibiydi' diye tarif ediyor. Ve 1955'teki intihar daussılası babamda yeniden başladı. Biz o günlerde babamızın şu veya bu şekilde canına kıyacağından korkardık. Babamın kör olması dolaşısıyla yaşadığı tecrübeyi hiçbirimiz bilmiyoruz.

Yani Cemil Meriç'in intihar etmemesindeki en büyük faktör Fevziye Hanım mı?

-Mutlak surette. Annem ayrıca çok kıskanç bir kadındı. Yani bir insan kendisini başka bir insanın üzerine bu kadar endekslerse, kıskanç olması çok doğaldır. Ve fakat bu öyle kendini silerek sevmek ki, 1965'te annem babamı bu kadar perişan ve hayata küsmüş bir halde görünce 'Cemil bak, ben senin eşim, sana izin veriyorum; git kiminle istersen, nerede istersen yaşa, yeter ki yaşa' dedi. Babamla Lâmia Hanım'ın ilişkisi de bu dönemden sonra başladı. Daha önceleri babamın Lâmia Hanım'a yazdığı mektupların basılmasına taraftar değildim. Ama şimdi memnunum çünkü bu kadar güzel bir aşk edebiyatını, evlatları olarak kesintiye uğratmaya, hakkımız yoktu. Ben dünya tarihinde böyle güzel aşk mektupları görmedim. Kafka'yla Milena'nın mektuplarını Cemil Meriç'in mektuplarıyla karşılaştırdığım zaman ortaokul öğrencisinin aşk mektupları gibi geliyor bana. Mavericksiz ve macerasız geliyor. İslâmî cemaat bunu pek hoş karşılamadı ama, İslâmî terimlerle düşünürsek birinci hanımın rızası gerekir. Bu izni annem babama o istemeden verdi ve gözlerini kaybedip, ömrünün sonuna kadar kör kalacağı bilgisiyle gelen babamı hayata bağlamak için bu teklifi kendisi yaptı. Ben buna bizâtihi şahit oldum. Bir an gözlerini kaybettiğinizi düşünün, dayanabilir

Babamın iman meselesine gelince... Bir kere genetik olarak babam mü'min bir ailenin çocuğu. Babamın dedesi Dimetoka müftüsü, Hafız İdris Efendi. Aileden intikal eden rivayetlere göre Hafız İdris Efendi'nin namaz kılariken cübbesinin içinde kaybolduğu söyleniyor, tayy-i mekan ettiği söylenen bir zat. Baba tarafı böyle bir sülale.

rünün sonuna kadar kör kalacağı bilgisiyle gelen babamı hayata bağlamak için bu teklifi kendisi yaptı. Ben buna bizâtihi şahit oldum. Bir an gözlerini kaybettiğinizi düşünün, dayanabilir

misiniz?

Baştan beri, ömrünün sonuna kadar göremeyeceği belli miydi?

-Büyük bir ihtimalle baştan beri böyleydi. Aslında doktorların umut verici ifadeleri belki bir anlamda babamı bu duruma alıştırmak için söylenmiş teskin edici sözlerdi. Babam da param yok onun için yurtdışına gidemiyordum türünden bahanelerle kendini avutuyordu. Çünkü babam bu şikayeti yaptığında şimdi Washington'da olan Fuat Andıç 'Bak hocca benim param var. Seni alıp doktora götüreceğim, eğer bu sahiden böyleyse senin ameliyat parayı ben vereceğim' dedi. Bunun üzerine Fredman'a gittiler. Fredman babama kör kalacağını söyleyince babamın artık hiçbir ümit ışığı kalmadı. Ve annemin, babamı hayata bağlamak için yaptığı telkinlerden sonra, Hatay'a şimdi rahmetli olan iki halamı ziyarette gittik. Babam özellikle öğretmen olan ablasını çok severdi. Babam evlenmeden önce annemin fonksiyonunu o ablası üstlenmiş. Babama kol kanat germiş. Aralarında da çok yaş farkı varmış. O dönemin şartları altında entelektüel bir kadındı halam. Babam ilk okumalarını onun kütüphanesindeki kitaplarla yapmış.

İnsan olarak Cemil Meriç'i tarif etmenizi istesek...

-Fırtınalı bir gök ve çok fırtınalı bir denizdi. Babam tek bir tanıma sığmayacak bir insan. Hem çok celalli, hem çok cemalli... Cemil Meriç meslek olarak Fransızca öğretmeni, kimlik olarak büyük bir zekâ, büyük bir gönül. Sadece düşündüklerini yazan halis bir insan. Yani herhangi bir iç yahut dış çıkar ve menfaat grubunun adamı, sözcüsü, ideologu değil. Namuslu bir fikir adamı.

Böyle düşünen, insanlar çok az...

-Tabi, zaten ilmiyal vermiyor, reçete vermiyor Cemil Meriç. Müslüman olmak için Cemil Meriç okunmaz, ama iyi bir Müslüman olmak için Cemil Meriç'i okumak şarttır. Yani kendi tarihsel kimliğini-

zi, varoluş sebebimizi, farklılığımızı kavramak için ve bir anlamda asırlardır süren bir hilkat şaheserini yaşayan bir devletin bireyleri olan dedelerimizin torunları olarak Cemil Meriç'i bil-

Babam mistik konularda çok kısır bir insandı. Aramızdaki en büyük ihtilaflar bu konularda çıkmıştır. Hz. Mevlânâ ile ilgili bir tartışmamız olmuştu bir gün; tartışmanın da ötesinde bir kavga diyebilirim. Hz. Mevlânâ ve Şems ilişkileri üzerine beni çok rencide eden bir cümle söyledi. Babamın bu sözü üzerine gönlüm paramparça oldu ve şuna ağladım; babamla aramızda ne kadar büyük mesafeler var, O nerede ben neredeyim?

mek mecburiyetindeyiz. Çünkü Cemil Meriç bir düşünce adamıdır. Tarikat şeyhi, bir ermiş, bir evliya değildir.

Babamın iman meselesine gelince... Bir kere genetik olarak babam mü'min bir ailenin çocuğu. Babamın dedesi Dimetoka müftüsü, Hafız İdris Efendi. Aileden intikal eden rivayetlere göre Hafız İdris Efendi'nin namaz kılariken cübbesinin içinde kaybolduğu söyleniyor, tayy-i mekan ettiği söylenen bir zat. Baba tarafı böyle bir stile. Dedem Mahmut Niyazi Bey, hakim ve bankacıydı. Evlenmeden hacca gitmiş çok sofı, dürüst bir insanmış. Kendisine rüşvet teklif edildiği için görevini bırakacak kadar izzet-i nefis sahibi bir adammış dedem. Ailemizi ekonomik olarak perişan etmiştir dedemin bu gururu. Aile, Balkan Harbi'yle Türkiye'ye geldikten sonra Hatay'da Zehra halamın öğretmen maaşıyla geçiniyor. Dedem çok az konuşan bir adammış, ağabeyim Mahmut Ali Meriç de az konuşur. Bunun için babam 'Ben iki sükût arasında sesten bir köprüyüm' derdi. Babam Hatay'da özellikle lise yıllarında ateizmin çok yoğun olarak kabul gördüğü bir çevrede yetişiyor. Yani hocaları, arkadaşları... Sosyalizm akımı devletleşmiş, Rusya yeni kurulmuş. Beşeriyetin bir kısmı ona büyük ümitler bağlamış. Babam da o çeşitli kimlik krizleri arasında Müslüman bir çevrede doğuyor, sonra Türkçü oluyor, sonra beynelmileciliğe geçiyor. Fransız kültürü de etkili tabi. Hatay'ın Fransa yılları ve babam ateist oluyor. Babamın bu ateizmi uzun süre devam ediyor. Gözlerini kaybettiği zaman ateizmin zirvesinde. Hele kör olunca tam isyan bayrağını açtı. Ve Yunan mitolojisindeki kader tanrıçasına seslenerek 'Nemesis, Nemesis neyimi kışkırdın benim' diye görmeyen gözleriyle, defterlerine isyannâmeler düzdü, kadere 'meydan okudu'. Benim bir düsturum vardır bununla ilgili defterlerimde yazdığım;

"Cenab-ı Hak'ın imtihanlarından başımızı dikerek değil, boynumuzu eğerek geçebiliriz ancak". Bu imtihanlarda kazanmanın şartı burnunu havaya dikmek değil. Boynunu bükersen geçebilirsin. Babam burnunu diyor. Yunan tanrıçasına ateş püskürtüyor, nasıl gözlerimi elimden alabilirsiniz diye. Yani ruh hali olarak kadere isyan ve Cenab-ı Hak'ı red sözkonusu. Fakat bu öyle bir red ki, sonunda bir kabule döndü. Karşısında öyle bir kuvvet var ki, kendisine rağmen O'nun elinden gözlerini alıyor. Kendisini kör eden bir Tanrı var karşısında. Kendisinden büyük bir güç var. Babam körlüğünden hareket ederek o kadar korkunç bir şekilde Cenab-ı Hak'ı idrak etti ki... O'nun karşısında aczini idrak etti. "Kahhar" isminin tecellisiyle Cenab-ı Hak'ı buldu. İsyanla fakat çok sağlam buldu. Teferruatla ilgili bir buluş değildir. Edebiyata dökünce basit geliyor ama Allah kimseye yaşıttırmaz bunu. Bu psikoloji içinde Lâmia Hanım'la tanışmış oldular, birbirlerine aşık oldular. Sonra da Lâmia Hanım kocasından boşanıp İstanbul'a geldi.

Babam mistik konularda çok kısır bir insandı. Aramızdaki en büyük ihtilaflar bu konularda çıkmıştır. Hz. Mevlânâ ile ilgili bir tartışmamız olmuştu bir gün; tartışmanın da ötesinde bir kavga diyebilirim. Hz. Mevlânâ ve Şems ilişkileri üzerine beni çok rencide eden bir cümle söyledi. Babamın bu sözü üzerine gönlüm paramparça oldu ve şuna ağladım; babamla aramızda ne kadar büyük mesafeler var, O nerede ben neredeyim. Yani aynı evin içinde ne kadar ayrı dünyalarda yaşayan iki insanız. Buna çok üzül müştüm. Bize dinî terbiye vermediler, küçüktük. Evladım, biz size herhangi bir dinî terbiye vermeyeceğiz. Siz kendiniz okursunuz, tedkik edersiniz, soru sorarsınız bize, kararınızı kendiniz verirsiniz. Biz size bir din öğretmeyeceğiz' dediler. Ama annem o kadar hafif bir Müslü-

mandı ki, besmelesiz ayağını yere bastığı kanaatinde değilim. Fakat söylemezdi bunu. Annem kişiliği itibarıyla İslâmiyetin şekillendirmek istediği insan tipinin somut örneğidir. Bu kadar mükemmel bir kadın, fevkalade bir anne, mahlukata şefkatli bir varlık. Hayatımda bir kere annemin 'öf' dediğini, 'be' dediğini duymadım. Nezih bir İstanbul hanımefendisiydi.

Cemil Meriç geçinilmesi zor bir insan mıydı?

-Bu ayrımı yapmak çok zor. Gözleri kör olmasaydı, acaba daha mı yumuşak bir insan olurdu, belki biraz. Ama babam hep çok celalli bir insandı. Çok çabuk kızar fakat çok çabuk da sönardı. Bir kere ben Filoloji'de talebeyken bir kavgamız oldu. Babam Sosyoloji'de ders veriyor. Beraber geldik, ben O'nu derse bıraktırdım, sonra Filoloji'ye kendi dersime çıkardım. Benim dersim biter-bitmez tekrar aşağıya inerdim. Sonradan 'Sosyoloji Notları' olarak kitaplaştırılan ders notlarını almak üzere babamın dersine girdim. Ders bitince babamla beraber eve dönerdik. Bir gün n'aptım bilmiyorum, derse on beş dakika geç kaldım. Babamın gönlünün saati çok iyi işlerdi, geciktigimi hissetmiş. "Ümit gelmedi mi?" diye sormuş, "Gelmedi hocam" demişler. Az sonra ben geldim oturdum, not almaya başladım. Benim geldiğimi fark edince ara verdi, dışarı çıktık, o benim koluma giriyor koridorda yürüyoruz. Ben nasıl geç kalırmışım hesabı çekiyor. Bir küçüktükken saçımı çekti bir de o gün bacağıma tekme at-

tı. Hiç unutmuyorum, o kadar kötü oldum ki... Çünkü hiçbir şey yapmamışım. "Neredeydin" dedi. Nerede olduğumu söyledim. Ondan sonra sakinleşti, derse girdik. Dersi bitirdik çıktık, ama o kadar gücenmişim ki, kalbim ortasından öyle ikiye ayrılmış ki, konuşmıyorum babamla ve ağlıyorum. Eve dönüyoruz, Beyazıt Meydanı'nda kütüphanenin olduğu taraf-taki merdivenlerden iniyoruz. "Niye benimle konuşmuyorsun" dedi. Kendi hırısı geçti ya, attığı tekme unuttu. Ben de üniversite talebesiyim, bir genç kıyam. Sanki bütün üniversite beni babamdan tekme yerken görmüş gibi geldi. Cevap vermedim. Bu bir şaklabanlıklara başladı, n'apacağını şaşırdı gerçekten. Sonra da "Babayla kızın dargınlığı 15 dakikadan fazla sürmez" dedi. Öyle bir kanunu vardı kendi va'zettiği. Ben de zaten fazla dargın duramam, barıştık tabi ama unutmadım o hadiseyi.

Cemil Meriç'in en yakın dostları kimlerdi?

-Bir kere Remzi Öcalkardeş var. O çok eski dostlarından. Yarı arkadaş, yarı talebe gibi. Ahmet Akad var; Eyüp Lisesi Fransızca öğretmenini, çok çalışkan, Burdur'luydu. Babamın en eski talebelerinden birisi odur. Berke ağabey tam babamla bilek güreşi yapacak bir genç. Yani Sokrates'le Eflatun gibi onlar. Enerji ve entelektüel iştiha olarak tam birbirlerine göreler. Fakat Berke ağabey çok fazla Cumhuriyet çocuğu. Babam O'nun cumhuriyet tıfıllığını hazmedemezdi. Yeni Türkçe'ye manyaklık derecesinde

Kendisinden büyük bir güç var. Babam körlüğünden hareket ederek o kadar korkunç bir şekilde Cenab-ı Hak'ı idrak etti ki... O'nun karşısında aczini idrak etti. "Kahhar" isminin tecellisiyle Cenab-ı Hak'ı buldu. İsyanla fakat çok sağlam buldu.

Kemal Tahir'le ortak bir dünyaları vardı. İkisi de Osmanlı'yı çok iyi anlayan, Osmanlılığı dünya medeniyetler yelpazesi içindeki yerine oturtan, bütün o dönemin Cumhuriyetin ilk yıllarının geçmişimizle ilgili karalamalarını düşünen insanlar. O dönem için ilk onların kafasında var bunlar. Herkes standart bir eğitimden geçiyor, standart şeyleri düşünüyor. Onlar yeni ve yabancıydılar toplumlarna. Bütün bu hazırlanan yeni kuşakların düşünceleri henüz tohum halinde ilk onların zihninde vardı.

bağlı. Ama çalışmaya geldi miydi, tam Cemil Meriç'e göre bir at. At ve binici birbirine çok iyi uyuyordu. İzzet ağabey de aslında marksist. Babamla Berke ağabeyin tartıştığına hiç şahit olmadım. Berke ağabey çalışırken biraz daha kendisi olarak varolan bir insandı. İzzet ağabey hiç öyle değildi, çok sessizdi, babam ne yap derse yapardı. Hiç itirazı yoktu, kendisini tamamiyle silerdi. Şunu da söylemek lâzım, Lâmia Hanım'a yazılan yahut ondan önceki mektuplar hariç Jurnal'in tutulmasını İzzet ağabeye borçluyuz. İzzet ağabey o sırada Hukuk Fakültesi'ni bitirmişti. Hayatını Cemil Meriç'i merkez alarak programladığı için akşamları bize gelirdi, bir küçük oda vermiştik ona. Orada yatar, sabah erkenden babamı uyanır, kahvesini eline tutuşturur sonra da yazıhanenin başına oturur, 'Söyle hoca' derdi. Babam çalışmak için kalkıyor, 'Canım ne söyleyeyim, sabahın dördünde' deyince 'Ne istersen onu söyle' derdi. Babam bir gün önce okuduğu bir kitapla ilgili birşey söyler, iki gün önce kızdığı bir adam hakkında birşey söyler. Sıra çalışmaya gelince İzzet ağabey, bu yazdıklarını daktilodan çıkarır, ondan sonra hangi konu üzerine çalışacaklarsa onun kitabını açar ve yazmaya hazırlanırdı.

Bu insanlar bir anlamda Cemil Meriç'in gizli kahramanları...

-Gerçekten gizli kahramanları ve kitaplarının gizli yazarları. Ben demirbaş köle, 32 yıllık köle. Onlar hayatlarının belli dönemlerinde muvakkat köleler. Ben azat edilmez bir köle. Öbürlerine zaman zaman izin veriyor yahut onlar izin alıp gidiyorlar. Evleniyor adam, çocuk sahibi oluyor, para kazanması lazım. Babamın hayatından ister istemez çıkıyorlar. Ama Allah o şekilde programlamıştı ki hakikaten Cemil Meriç'in gözlerini aldı ama ona mükemmel sekreterler verdi. Sekreterler kaldığı hemen hemen olmamıştır. Fakat bu saydıklarım birinci kuşak sekreterler, Mustafa Özeller filan üçüncü kuşak. Mesela Cevat Öz-

kaya var, Pınar Yayınlarının sahibi. Cevat da sekreterliğini yaptı ama bu şekilde değil. Onlar gelirler gazete, dergi veya o sıra babamın okumasını istediği bir kitap varsa onu okurlar ve haftada bir gelirlerdi. Birinci kuşak her gün, ikinci kuşak haftada bir, üçüncü kuşak ayda bir gelirdi.

Cemil Meriç nezdinde en değerli kişi kimdi?

-Bunun cevabını vermem çok zor. Ama Berke ağabey, İzzet ağabey ve Ali ağabey üç rüknüdür babamın. Mesela Fuat amca var o da bir dönem çok yoğun çalışmış babamla. Ama sonra İngiltere'ye, Amerika'ya gitti. Yine de babama olan muhabbeti hiç bitmedi. O yurtdışına çıktığı için uzaklaşmış oldu ama babamla mektuplaştılar. Dönünce mutlaka babama geldi. Mesela Bülent Tahiroğlu var, Roma Hukuku profesörü. O babamdan parayla Fransızca dersi aldı ki babamdan parayla ders alan öğrenci sayısı fevkalade azdır. Tam tersine evimizde yenir, içilir, gerekirse üstü başı dikilir yani bizde veren hocadır. Alan hoca değildi babam. Ama ev sahibimizin torunuydu Bülent Tahiroğlu, Fransızca dersi verir misiniz diye geldi annesi rica etti, şu kadar paraya diye. Babam da peki, dedi. Çünkü babam para ilişkisinin tamamen dışında ve ötesinde olan bir insandı.

Sağ ve sol camianın şimdi aydın ve entelektüel kabul edilen hangi

isimleri babanızın rahle-i tedrisinden geçmişti?

-Rahle-i tedrisinden geçti demek kolay değil. Sol cenahtan Kemal Tahir, Kerim Sadi arkadaşydı. Aziz Nesin'le hiçbir alakası olmamıştır. Hatta 12 Eylül sonrası bir soruşturma vardı, Aziz Nesin başı çekiyordu. Bizim eve de geldiler. Ben babama konuşmayın, fikir beyan etmeyin, dedim. Bunu Aziz Nesin öğrenmiş. Cemil Meriç'in bir gerici kızı var, mani olmuş konuşmasına diye yazmıştı. Garib bir hükmü.

Kemal Tahir'le ilişkisi nasıldı?

-Babamın en yakın arkadaşydı Kemal Tahir. Tam babama göre bir arkadaştı. Çok iyi anlaşırlardı, fikirleri birbirini tamamlardı. Karşılıklı geçiş taksimi yapar gibiydiler; adeta biri kanun biri kemençe. Çok uyumluydular. İttifak edemedikleri tek nokta Attila İlhan oldu. O'nun yüzünden kavga ettiler, babam Attila İlhan'ı müdafaa etti, Kemal Tahir, Attila İlhan'ı biraz karaladı. Bir müddet dargın kaldılar, sonra Kemal Tahir, ameliyat geçirdi. Gittik tekrar barıştılar ama eskisi gibi olmadı. Kemal Tahir çok fenalaşmıştı. Zaten bir süre sonra da öldü. Bir de Emre Kongar'ın babası İhsan Kongar, babamın hem felsefe öğretmeni hem de sonradan dostu olmuştu Çengelköy'de. Avni Yakalıoğlu vardı yine yakın çevresinden. Kayda değer tabi ondan başka birçok insan vardır çok gidip gelmiş. Hikmet bey vardır, mesela. Benim Çamlıca Kız Lisesi'nden Fransızca öğretmenim. Hattaylı bir zattı. O da çok nekre bir adamdı. Dünyalı bir insan, neşeli, Fransız edebiyatını bilir. Bir dönem onlarla sık sık görüştük. Ama en yakın arkadaş Kemal Tahir'di. O zaman, ne Kemal Tahir şimdiki Kemal Tahir'di, ne de Cemil Meriç şimdiki Cemil Meriç. Tabii onlar kendileriydiler ama Türkiye onları bilmiyordu. Kemal Tahir'le diyalog halindeydiler. Saat tutsak babamın konuştuğu kadar Kemal Tahir konuşur, Kemal Tahir susunca da babam konuşurdu. Birbirlerini çok güzel dinlerlerdi. Tabi ortak bir dünyaları vardı. Birisi bir düşünür romancı, öbürü bir düşünür yazar. İkisi de Fransız dünyasından gelmişler, ortak yabancı dilleri Fransızca. İkisi de Osmanlı'yı çok iyi anlayan, Osmanlılığı dünya medeniyetler yelpazesi içindeki yerine oturtan, bütün o dönemin Cumhuriyetin ilk yıllarının geçmişimizle ilgili karalamalarını dü-

şünen insanlar. O dönem için ilk onların kafasında var bunlar. Herkes standart bir eğitimden geçiyor, standart şeyleri düşünüyor. Onlar yeni ve yabancıydılar toplumlarna. Bütün bu hazırlanan yeni kuşakların düşünceleri henüz tohum halinde ilk onların zihninde vardı. Rüşeym, çekirdek, embriyon halinde. O bakımdan ben de en yakın dostu Kemal Tahir'dir. İskender Fikret Akdora vardı, şair, Modalı. Salih Zeki Akdağ vardı şair, onlar da daha önceki dönemin dostları. Sonra Hacı Bekir yaranı var, Emin Ali Çavlı gibi. Bunlar böyle dönem dönem hayatımıza girmiş olan insanlar. Dönem dönem çıkıyorlar, yerlerine yenileri giriyor. Ama esas olarak dostu olan bir insandı babam. Fakat çok kişilikli dostları vardı. Refik Halit Karay, mesela, evimize gelmiş olan insanlar bunlar. Hasan Ali Yücel yine öyle. Onlar birbirlerini anlıyorlardı. Babam o zaman gençti ama Hasan Ali Yücel olmanın bir bedeli vardır. Hasan Ali Yücel, Cemil Meriç'in kim olduğunu şimdi sizlerin anladyınızdan belki daha da fazla anlıyordu. O zaman Cemil Meriç, bir Fransızca öğretmeniydi sadece. 72 lira maaşı olan üniversitenin en düşük kadrolarından birisi olan okutmanlık kadrosunu dolduran bir hocaydı.

Cemil Meriç'in eserleriyle ilgili bilinen en kapsamlı çalışmayı Ahmet Turan Alkan gerçekleştirdi. Alkan'ın "Doğu-Batı Karşısında Cemil Meriç" adlı çalışması nasıl ortaya çıktı?

-O bir yüksek lisans teziydi. Turan Alkan bana geldi sordu, ne tavsiye edersiniz, diye. Ben de 'Doğu-Batı karşısında Cemil Meriç ile ilgili bir çalışma yapabilirsiniz' dedim. Onun üzerine Feneryolu'ndaki evimize geldi. Orada sohbet ettik. Turan Alkan, mükemmel bir insandır, herşeyin ötesinde ancak takdir edilebilecek bir insan. Türkçeyi çok iyi kullanıyor. Tam Cemil Meriç'in devamcısı değil, Cemil Meriç'in tezhibinden geçmiş bir özgün şahsiyet. Mustafa Özel'in üslubunda Cemil Meriç'i taklid var. Ama Alkan'da artık taklid yok, O kendi üslubuna sahip. Babam fazla rasyonalist, fazla akılcı. Ahmet Turan Alkan da akıl üstüçülük de var. Bizim kuşaktan kalacak üç beş isimden birinin Ahmet Turan Alkan olduğu kanaatindeyim.

Babamın en yakın arkadaşydı Kemal Tahir. Tam babama göre bir arkadaştı. Çok iyi anlaşırlardı, fikirleri birbirini tamamlardı. Karşılıklı geçiş taksimi yapar gibiydiler; adeta biri kanun biri kemençe. Çok uyumluydular. İttifak edemedikleri tek nokta Attila İlhan oldu. O'nun yüzünden kavga ettiler, babam Attila İlhan'ı müdafaa etti, Kemal Tahir, Attila İlhan'ı biraz karaladı.